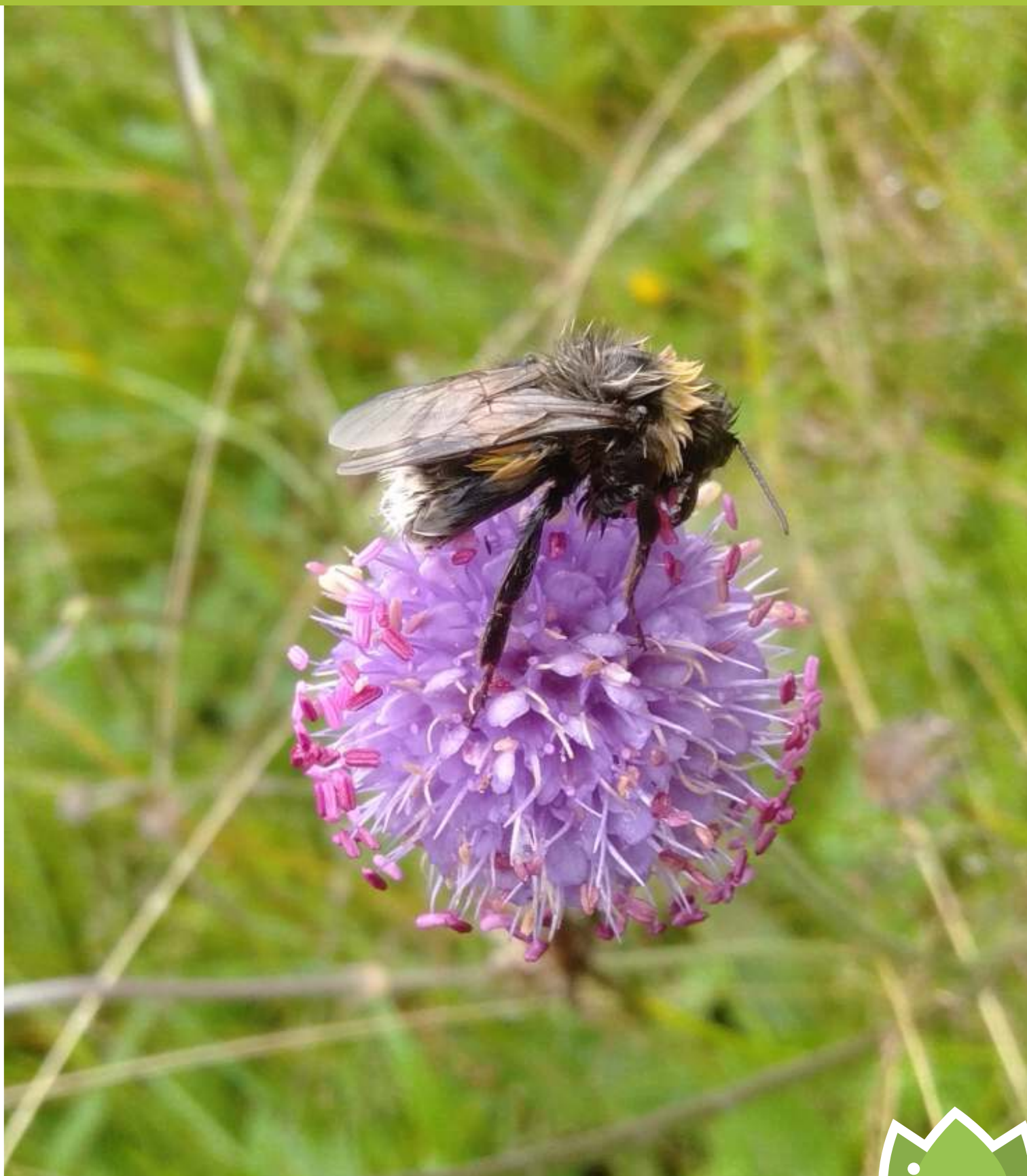

De Groene Gids

CONTACTBLAD IVN EDE

BELEEF DE NATUUR!

IVN afdeling Ede

BESTUUR

Voorzitter: Hans Gonggrijp, 0318-840409, voorzitter@ivn-edel.nl
Secretaris: Mathilde van Ravensberg, 06-44251306, secretariaat@ivn-edel.nl
Penningmeester: Henk Schuijt, 0318-650017, penningmeester@ivn-edel.nl
Overige leden:
Albert Loef, 0318-304713, albertloef@hotmail.com

ERELEDEN

Joke Veltkamp

WERKGROEPEN

Scholen:
Joke Veltkamp, 0317-420703, gewoonjokev@gmail.com
Truus van Otterloo, 0318-621059, truusvanotterloo@tiscali.nl
Jeugdclub:
Ineke Jansonius, 0317-413884, kloen.jans@chello.nl
Vogels:
Hans Westendorp, 0318-418465, vogelwerkgroep.ivn.ede@gmail.com, j.g.westendorp@kpnmail.nl
Natuurfotografie:
Ab van der Linde, a.j.vanderlinde@upcmail.nl
Flora:
Wiebe Verbaan, 0318-611947, w.verbaan1@chello.nl
Natuurwerkgroep Otterlo - IVN Ede:
Josephine Hendriks, 06 11239420. (na 20.00 uur), jephendriks@gmail.com.
- Vlinders: Toos van Ekeris, tvanekeris17@kpnmail.nl, 0318-592095
- Vogels: Dick van Houwelingen, dickvh@dds.nl, 0318-591531
- Overige inventarisaties: Josephine Hendriks, jephendriks@gmail.com, 06-11239420
Natuurgidsen
Christ Elsten
Natuureducatie
Corine Klapwijk, corine.kiela@planet.nl

VERDERE GEGEVENS

Postadres: Diedenweg 96, 6717 KV Ede
Ledenadministratie: servicedesk@ivn.nl
Website: http://ivn.nl/afdeling/ede
Bankrekening: NL54 INGB 0000 9515 88 t.n.v. IVN AFDELING EDE
Druk: Editoo b.v., Arnhem

Contributie:

Lid	€ 24,00
Lid + huisgenoot	€ 26,50
Vrienden	€ 12,50 (minimaal)

De Groene Gids Redactie:

Remieke Niermeyer, Corine Klapwijk, Marjelle Molenaar
Vormgeving: Leo Klapwijk
De redactie behoudt zich het recht voor om ingezonden artikelen al dan niet te plaatsen, in te korten of aan te passen.
De Groene Gids is het contactblad van IVN Ede en verschijnt vier maal per jaar.

Inhoudsopgave

IVN afdeling Ede	2
Inhoudsopgave	2
Foto voorpagina	2
Kopij	2
Nieuwe leden	2
Van het Bestuur	3
Van de Redactie	4
Schoolgidsen	4
Natuurtuin 'Lumen'	4
Straatjongens van de natuur	5
Algemene ledenvergadering IVN Ede	6
Tiny forest in coronatijd	7
Grijs, groen en gelukkig	8
Voorjaar	9
Sporen in het landschap: grafheuvels	10
Selechtsvalken	11
Een onverwachte gast	13
Ransuilen in Velthuizen	13
Schildpadden? . . . rustig laten zitten!	14
Planten en hun naam	15
Kleuterschool voor mezen	16
Excursies	16

Foto Voorpagina

Natte aardhommel op blauwe knoop
Foto: Dora van der Velde

Kopij

Gelieve aan te leveren vóór 1 november 2020.
Remieke Niermeyer, tel. 0318-630638,
e-mail: redactie.gg@gmail.com

Teksten als word (.doc of .docx), afbeeldingen in jpeg.

Nieuwe leden

Daniël Burger - Wageningen
Lindsay Ent - Ede
Marjolein Beukeboom - Eck en Wiel
Hester Bats-Schouten - Ede
Monique de Nijs - Bennekom
Jeannet Hubbeling - Wekerom

Van het Bestuur

Het coronavirus heeft helaas een enorme impact op ons leven en dat geldt ook voor de activiteiten van IVN Ede. Maandenlang heeft alles stil gelegen en als je er op uit wilde, liep je alleen of met z'n tweeën. Door het mooie weer heb ik veel gewandeld. In een rustig bos kan je weinig overkomen en de natuur is vooral in de ochtend prachtig. Je geniet dan van onverwachte ontmoetingen. Al een paar keer kwam ik in het Edese bos een wild zwijn tegen, dat rustig aan het wroeten was, terwijl het me toch heeft moeten horen of ruiken. Het keek niet op of om, totdat het weer verder liep en in de struiken verdween.

Wel mis je de gezelligheid van de gezamenlijke IVN activiteiten. Helaas konden veel van onze excursies niet doorgaan en ook de komende tijd zullen maar enkele publieksactiviteiten worden aangeboden. De 1,5 meter afstand maakt het ons erg moeilijk.

Toch zijn sommige werkgroepen weer voorzichtig van start gegaan. Op een mooie woensdagmiddag ben ik meegelopen met onze Florawerkgroep. Tot mijn verrassing waren er zelfs 12 deelnemers, die allemaal probeerden op afstand van elkaar een wandeling te maken door de mooie bloemenzee in Reijerscamp. In een lang lint van kleine groepjes liepen we achter Wiebe aan. Daardoor miste je soms wel een aantal mooie waarnemingen. Ik behoorde tot de gelukkigen die een blauwvleugelsprinkhaan heeft gezien, terwijl een ander weer de koninginnenpage zag fladderen.

Ook de nestkastcontrole van de jonge gierzwaluwen in Bennekom kon doorgaan, met echte verkeerspylonen en een rood en wit lint om belangstellenden op afstand te houden. Alleen bij het gebruik van de lange ladders was het moeilijk om op 1,5 meter afstand te blijven. Gelukkig had Hans Westendorp van de politie toestemming gekregen om dan met mondkapjes op die zware ladders te mogen verplaatsen. Dat is nog best lastig, want door die mondkapjes beslaat je bril en zie je niet meer waar je loopt...

Foto: Dick Krijtenburg

Veel vergaderingen waren de afgelopen tijd online. Maar met kleine groepjes is het nu weer mogelijk om fysiek bij elkaar te komen. Dus onze laatste bestuursvergadering in juli kon weer normaal plaats vinden aan de grote eettafel van Henk. We bespraken de vele reacties die we binnen hebben gekregen op ons ledenonderzoek. Bijna 60 leden hebben aangegeven waar ze goed in zijn, waar hun interesse ligt en waar ze op willen inzetten. Veel waardevolle tips en opmerkingen zijn binnen gekomen. Daar zullen we de komende tijd goed gebruik van maken.

We zijn druk bezig met de voorbereidingen van een nieuwe IVN natuurgidsenopleiding in 2021, samen met de afdelingen ZW-Veluwezoo, Veenendaal-Rhenen en KNNV Wageningen. Vanwege de corona maatregelen zal dat niet eenvoudig zijn. Waarschijnlijk gaan we werken in kleine groepen met online presentaties.

Laten we hopen dat we binnen afzienbare tijd deze coronacrisis te boven komen, zodat we weer op een normale wijze onze IVN activiteiten kunnen uitvoeren.

Hans Gonggrijp,

Nog even dit..

In onze vorige Groene Gids stond in plaats van een activiteitenagenda op de laatste pagina een kleurige natuurbingo. Een leuk initiatief van Ineke. Ik heb begrepen dat er niet veel zoekkaarten zijn binnen gekomen, maar toch is het een aanrader om samen met kinderen of kleinkinderen zo'n natuurbingo proberen te maken. Met mijn kleinkids van 3 en 5 kwam ik al een heel eind.

Nagekomen bericht

Natuurgidsenopleiding (NGO) 2021 verplaatst naar 2022

De NGO-voorbereidingsgroep van de IVN afdelingen Ede, Veenendaal-Rhenen, ZW Veluwezoom en KNNV Wageningen e.o. heeft besloten om de start van de nieuwe natuurgidsenopleiding te verschuiven van maart 2021 naar januari 2022. De voortdurende dreiging van het Covid-19 virus met zijn beperkende maatregelen maakt het ons zeer lastig om optimaal een Natuurgidsenopleiding te organiseren voor een grote groep deelnemers. Wij hopen dat in 2022 het virus zodanig onder controle is, dat wij dan wel op een normale manier de NGO kunnen vorm geven.

Hans Gonggrijp

Van de redactie

Beste lezers,

Voor jullie ligt weer een nieuwe Groene Gids. Er staan, dankzij de vele schrijvers, weer mooie artikelen in over grafheuvelds, het leven van een IVN'gids, observaties van twee slechtvalken, een wandelverslag met een ontmoeting met schilpadden en nog veel meer. Alle artikelen zijn voorzien van mooie foto's. Hartelijk dank aan alle schrijvers en ook aan onze editor, die er weer een prachtige Groene Gids van heeft gemaakt.

Heb je ook zin eens een artikel te schrijven, schroom niet. Ook al denk je: ik kan niet schrijven, probeer het eens. In de buurt van je woning of verderop tijdens een vakantie heb je vast wel iets moois gezien. Neem een foto uit je verzameling en schrijf er een verhaal bij. Of als je een fijne wandeling hebt gemaakt, schrijf er eens een verslag van. Wij zijn er blij mee.

Namens de redactie,
Corine Klapwijk

Schoolgidsen

Op pad met schoolgidsen Ede Zuid en Bennekom

Op 2 juli 2020 ontmoetten 6 Bennekomse schoolgidsen elkaar tijdens een lange wandeling in natuurgebied Kwin-telooijen. Erna was de gids en Anne maakte spontaan een foto. Het was plezierig elkaar na 3 maanden weer te zien en voorzichtig een plan te maken voor een herstart van excursies met leerlingen in september

Joke Veltkamp

Foto: Anne

Foto: Dora van der Velde

'hoe heet deze?' Heerlijk zo een interesse te kunnen delen. Nog een paar: de rupsen en eitjes van het elzenhaantje en het St Janslot met al kleine katjes in aanleg voor de volgende lente. Het verschil tussen boerenwormkruid, Jacobs-kruiskruid en St.Janskruid. Kaasjeskruid en zijn zaadje, een

Natuurtuin 'Lumen'

Over wat de sleedoorn met rollade te maken heeft, dat heermoes een legoplantje is en de kale jonker die nijdig zijn stekels op zet.

Vrijdag 10 juli bezoeken we de natuurtuin bij het gebouw Lumen in Wageningen. Eindelijk weer, na zoveel uitval door corona. We zijn met z'n zessen, met Remieke als grote kennisbank. Wat een schat aan wilde bloemen, grassen en struiken. Zoveel diversiteit. Genieten!

Het is toch uniek dat je samen plantjes bekijkt en aangespoord moet worden verder te lopen omdat we nog de hele vijver om moeten. Ik hoef niet alle namen te weten, maar

Foto: Dora van der Velde

'kaasje' dat de naam verklaart. De wolfspoot, de prachtige Gelderse roos en het felrode steenanjertje. De blauwe knoop zou zeldzaam zijn, maar hier staat hij zomaar. Tel eens hoeveel klaversoorten er staan! Ik zag de koevink maar niet, tot hij wegvloog en het een vlinder bleek te zijn. De rietorchis en de moeraswespenorchis, wilde bertram, vogelwikke, wederik, kamille en ook nog een klaproos. Knoopkruid en koekoeksbloemen, de echte, de avond en de dagsoort. We kunnen niet stoppen. Nog even aan de picknicktafel zitten. Veel te gauw is het alweer voorbij. Voor het wegrijden nog even een engelwortel zien, met iets verder het blad van de bereklauw.

Dora van der Velde

Gelderse roos (Foto: Dora van der Velde)

FA ROOSENBOOM

Graanhandel

ROOSENBOOM
VERKOOPADRES: KAMPSTRAAT 10

- Konijnenvoer
- Honden en Katten
- Vogelvoer
- Duivenvoer
- Hooi per zak of baal
- Haksel, Houtvezel of stro

- Kunstmest
- Biologische Meststoffen
- Potgrond
- Bemeste Tuinaarde
- Compost

Telefoon 0318-610680

ROOSENBOOM BOSPOORT 33

Molenaar, graan en meel

Fourage en Kunstmesthandel

Vogelzaden en Kleindiervoeders

Geopend:

Ma t/m Vrij 08.30 – 12.30

13.30 – 18.00

Zaterdag 08.30 – 14.00

Straatjongens van de natuur

Bij straatjongens van de natuur denk je niet meteen aan tuinplanten. Ook die kunnen ontsnappen en zo maar ergens tussen stenen of tegels binnen de bebouwde kom een plekje vinden om te gaan groeien. Daarbij denk je dan vooral aan kruidachtige planten maar aan struiken denk je dan al helemaal niet. Toch kun je bijvoorbeeld ons allen bekende viooltje zo maar op een parkeerplek aan treffen. Dat viooltje heeft al een heel lange weg van cultuur achter zich. Oorspronkelijk was het driekleurig viooltje (Viola

Driekleurig Viooltje (Foto: Dick Klein Geltink)

Viooltje (foto: Dick Klein Geltink)

tricolor) de stamouder van onze bekende vormen die je vooral in het voorjaar overal in massa's op de markt en bij tuincentra kunt kopen. Dat driekleurig viooltje was een vrij onaanzienlijke plant met niet opvallende bloemen, maar toch hebben sommigen daar een mooie tuinplant in gezien. Als je nu ziet wat een variatie daaruit ontwikkeld is, dan geloof je niet dat dat kleine onaanzienlijke plantje de voorouder is. Ze verspreiden zich gemakkelijk want als de zaadjes rijp zijn dan knallen de zaaddoosjes open en vliegen de zaadjes wel tot 1,5m weg.

Een andere straatjongen die ik tegenkwam binnen de bebouwde kom is een struik die je in tuinen en parken volop kunt aantreffen. De Buddlejia davidii is de wetenschappelijke naam. Deze is voor heel veel insecten een heel belangrijke voedselplant. Bijen, hommels en diverse vliegen zijn er op aan te treffen. Toch is de Nederlandse naam vlinderstruik, maar niet alleen voor vlinders is deze plant een belangrijke voedselplant. Als je bij tuincentra ziet wat er aan variatie beschikbaar is, dan geloof je je ogen niet. Zo kun je grote verschillen zien in bloemkleur rood, geel, wit, roze en blauwe tinten zijn algemeen te verkrijgen, nou ja

2020-3

De Groene Gids 5

Vlinderstruik (foto: Dick Klein Geltink)

Vlinderstruik (foto: Dick Klein Geltink)

krijgen, te koop is het beter gezegd. Daarnaast komen er vormen voor die amper één meter hoog worden maar ook zijn er vormen die gemakkelijk, zonder snoeien enkele meters hoog worden. Ook de bladgrootte is soms heel opvallend. Vooral de kleine vormen hebben blad dat soms maar ¼ van het formaat haalt van grote vormen. Maar of je nu een grote ziet of zo'n kleine, je ziet toch hoe de vlinderstruik voor allerlei insecten een belangrijke plant is als voedselbron. De zaadjes kunnen zich gemakkelijk versprei-

den en dus ontsnappen ze gemakkelijk, maar met spuiten, borstelen en heet water krijgen ze als straatjongens weinig kans. Ook als je niet van groene tuinen houdt, maar meer van veel steen in de tuin dan nog is er wel een plekje te vinden voor een vlinderstruik. Kijk maar eens rond en je ziet een heel stel van die "ontsnappers" naast echte wilde planten tussen en op stenen tot bloei komen.

Dick Klein Geltink

ALGEMENE LEDENVERGADERING IVN EDE

Tijd: dinsdag 29 september vanaf 19:15 uur

Locatie: gebouw speeltuinvereniging De Zanderij, Nijverheidlaan 23-A, 6717 EV Ede, te bereiken via poort tussen huisnummer 41 en 43

Van harte welkom! Na het officiële gedeelte sluiten we de avond graag af met een gezellig hapje en drankje (op 1,5 meter)

PROGRAMMA

19:15 uur: inloop

19:30 uur: huishoudelijke gedeelte

AGENDA

1. Opening

2. Notulen vorige vergadering (23 april 2019). Zie hiervoor onze website <https://www.ivn.nl/afdeling/ede/bestuur>. Ook kun je de notulen aanvragen bij het secretariaat

3. Bespreking jaarplannen en jaarverslagen van de werkgroepen

3a. Voorstel jaarverslagen niet meer meenemen in de Groene Gids en alleen nog maar op de website; dit tbv meer inhoudelijke artikelen

3b. Contributie huisgenootleden

3c. IVN en de 1,5 metermaatregel

3d. Jaarlijks ledenuitje verplaatst naar 2021

4. Bespreking financieel jaarverslag 2019 en begroting 2020 van de penningmeester

5. Verslag kascommissie en benoeming nieuwe commissie

6. Verkiezing leden bestuur. Milka Sytsma heeft zich kandidaat gesteld voor de functie van algemeen bestuurslid

7. Uitreiking speldjes ter gelegenheid van 25- en 40-jarig lidmaatschap

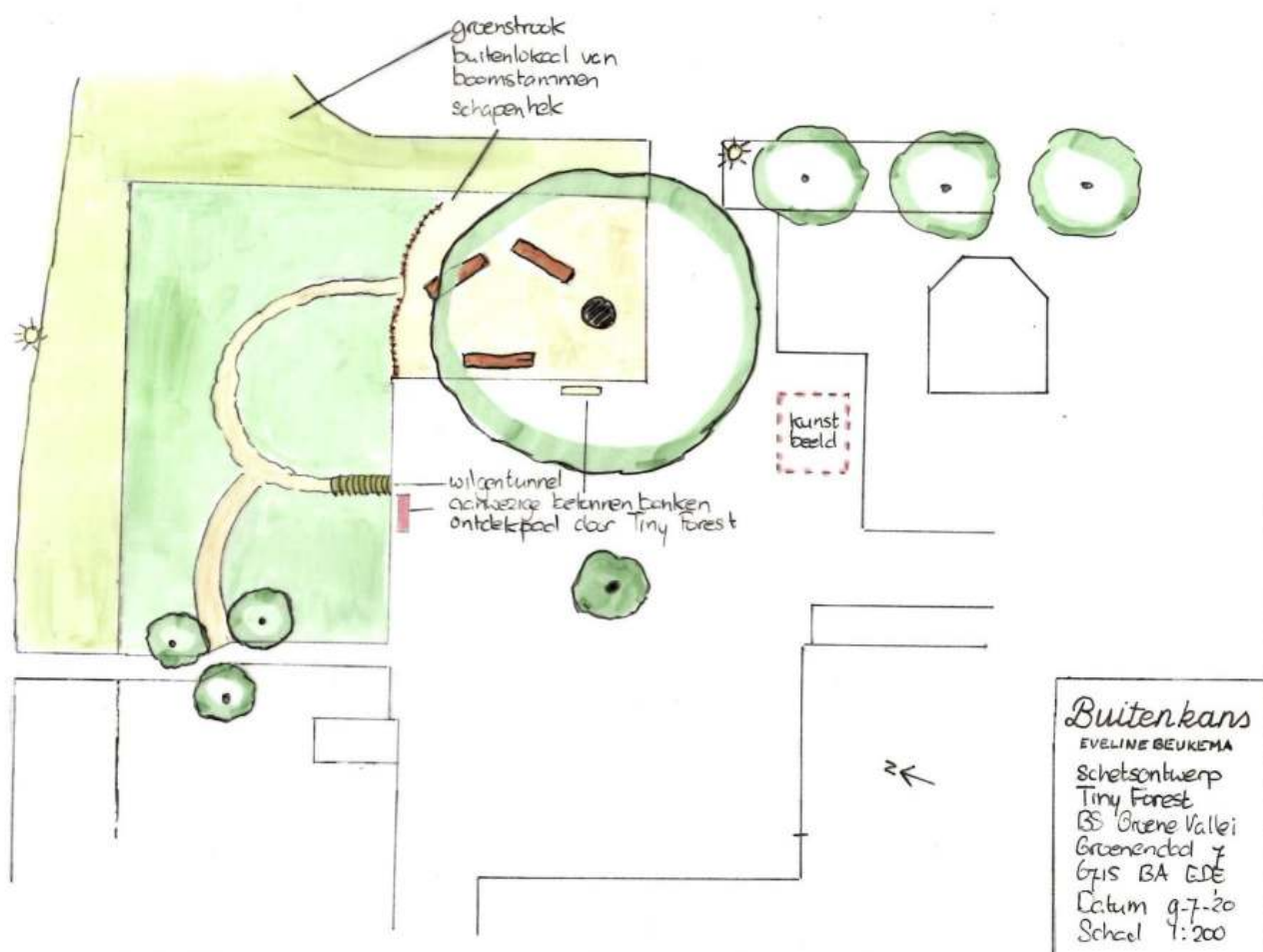
8. Rondvraag

20:15 uur: pauze

20:30 uur: fotopresentatie vlinders en libellen door Milka en Michiel Sytsma

21:15 uur: einde programma. Aansluitend hapje en drankje, tot ca. 22:00 uur.

**In verband met de ruimte en de 1,5 meter afstand is opgave vooraf verplicht!
Geef je op via een mail naar secretariaat@ivn-ed.nl**

Tiny Forest in coronatijd

Als IVN zijn wij betrokken bij de opzet van het Tiny Forest voor basisschool De Groene Vallei. Er waren allerlei plannen, maar dan kom je in de lockdown en kan er bijna niets meer. Gelukkig hadden wij voor de lockdown een bijeenkomst met omwonenden, leerkrachten, natuurorganisaties, waaronder IVN. Ook leerlingen hebben hun ideeën ingebracht. Op grond van al die informatie is een eerste conceptontwerp gemaakt.

Een van de onderdelen is om met leerlingen de natuur in de buurt te verkennen zodat het Forest ook aansluit op de omgeving.

Gelukkig mag half mei weer steeds meer met basisschoolleerlingen worden ondernomen.

Daarom is er op dinsdag 14 juli een ontdektocht voor groep 6 in een nabij gelegen plantsoen. Hier zijn door ons 5 verschillende opdrachten uitgezet en worden daarover vragen gesteld. Die vragen hebben betrekking op wat er in het Tiny Forest moet komen. Elk groepje van twee leerlingen voert ze opeenvolgend uit. Het gaat daarbij om vruchten, bladvormen, kleuren, verschillen in ervaring van oppervlak en het ontdekken van een boomstam alleen op gevoel.

Na een uur hebben de leerlingen de antwoorden op de verschillende vragen en gaan ze terug naar school. De daarop volgende vrijdag gaan ze met elkaar bepalen wat er toch beslist in hun Tiny Forest moet komen en vormt de uitslag een antwoord op die vragen. Hierna volgt hun reactie, verwoord door hun juf:

We hebben vandaag de volgende zaken bedacht voor het Tiny Forest:

vruchten in het bos: bramen en appels

planten: klimop en esdoorn

kleuren: paars en blauw

Verder hadden de leerlingen nog heel veel toevoegingen bedacht. Ik ben benieuwd wat er mogelijk is:

* een schommel in een boom (banden schommel)

* een picknicktafel

* een uitkijktoren of iets waardoor je over het bos heen kon kijken

* bloemetjes langs het pad en bij de ingang

* een vijver (voor kikkers enzo)

* bankjes of boomstammen om op te zitten langs het pad door het bos

Ik heb de klas beloofd om na de vakantie te laten weten wat er met onze ideeën gaat gebeuren.

Wij zijn heel benieuwd wat er uiteindelijk in november in dit Forest wordt aangelegd en geplant.

IVN groep Tiny Forest Veldhuizen

Jan Leppink, Kees Melis en Remieke Niermeyer

Grijs, groen en gelukkig

Een aantal dagen uit het leven van natuurgids Albert Loef
Vanwege de versoepeling van de coronamaatregelen was het weer mogelijk om vanaf 1 juni 2020 vakantieweken te organiseren voor minderdraagkrachtigen in 50/50 Hotel

Zaal (foto: Albert Loef)

Belmont in Ede. Natuurlijk met minder mensen, vanwege het feit dat er rekening gehouden moest worden met de 1,5m afstand. Aan de eerste week, waar mijn vrouw en ik voor verantwoordelijk waren, namen 24 mensen deel.

Voor in de zaal had ik een symbolische schikking gemaakt en op een tafel gezet.

Symbolische schikking (foto: Albert Loef)

In de schikking verwijst de kroon naar het corona virus, staat het mos voor de aarde en vertegenwoordigen de eikels het vermogen om te groeien. Ze verwijzen dan ook naar het 'leven', de duurzaamheid en de wilskracht om het doel te bereiken dat men zich stelt in het leven. Als IVN'ers gaan we voor het beste. We liegen er niet om en zeggen 'groen doet goed'. Ten tijde van de Kelten zei men: als een eik geen eikels droeg, dat dit kwam omdat er iemand iets verkeerd had gedaan of meened had gepleegd.

In het kader van 'Grijs, Groen en Gelukkig' maakten we, voor zover mogelijk, gebruik van 'de natuurkoffer voor volwassenen'. Iedere dag werd er iets verteld over een wandelstok, zo gezegd 'een stok met een verhaal', gemaakt van o.a. de Berenklauw (*Heracleum spondylium*) en de Duivelswandelstok (*Aralia elata*).

Biologische voeding en verzorging
Marktplaats 9 6721 JG Bennekom 0318 413067

De wandelstokkene en de koffer (foto: Albert Loef)

De wandeling (foto: Albert Loef)

Tijdens de wandeling met vijf personen werd er een stok van essenhout gebruikt met een kikkerkop. Mythologisch gezien een bijzonder dier. In het oude Egypte was de kikker een heilig dier omdat men dacht dat kikkers vanzelf ontstonden uit de modder en dus het geheim van het leven kenden. Kikkers worden vaak als muzikanten afgebeeld omdat hun bek meestal lachend en vrolijk staat. Gelukkig was het niet nodig om een mondkapje te dragen, al was er rekening mee gehouden en had ik een 'masker' met een kikker erop.

Gedurende de week werd er ook een bomenquiz gehouden.

De Bomenquiz (foto: Albert Loef)

Ter inleiding daarvan konden de mensen genieten van een beamer-presentatie over de populier. Er werd als het ware een 'wereldreis' gemaakt van Ede, via Almere, Tilburg en Rome naar Beijing en weer terug naar Ede.

In China werden er grote bossen rijshout en stammen van de wilde Populieren gebruikt voor de constructie van de torens op de 20.000 km lange Chinese muur en vanaf 2011 werden er zo'n 60.000 Chinese soldaten ingezet om 26 miljard bomen te planten in een uitgestrekt gebied rond Beijing. Deze groene gordel moet de stad stofvrij houden. Aan de bomenquiz namen, in de 5 weken in de maand juni, totaal 120 mensen deel en wandelden er 24 mensen mee. Hopelijk dat er in september weer op een gewone manier activiteiten kunnen plaatsvinden.

Albert Loef

Meer dan alleen bloemen en planten voor kamer en tuin

Harkes
tuincentrum
4 seizoenen leuk!

voor alles wat groeit
en bloeit in kamer en tuin

Ingang

Harkes
tuincentrum
...daar bloeit wat mooi

Klinkenbergerweg 29 Ede tel. 0318-612694
www.harkestuincentrum.nl

Voorjaar.....

Wat hebben we kunnen genieten van een prachtig voorjaar. De Coronacrisis is nog steeds niet voorbij, maar heeft naast veel verdriet en enorme inzet van velen, voor mij ook iets bijzonders gebracht.

Naast rust en verstilling had ik ook meer tijd en aandacht voor de natuur direct om mij heen.

Nog nooit ben ik zo bewust dagelijks bezig geweest met de nesten van de vogels in de tuin en het voeren en grootbrengen van de jongen. Het mooie weer maakte dat ook een bijzondere ervaring.

Na afloop van het broedseizoen hebben we een paar nesten netjes kunnen verwijderen.

Wat een kunststukjes .

In een nestkast trof ik iets voor mij vreemds aan.
Een beetje mos en tegen de wand een platgedrukte dode
volwassen koolmees. Een gevecht om de kast ?
Misschien weet een van onze lezers het!

Foto: Kike Laagewaard-Van den Beld

Bij de foto: Links boven een mussennest, daarnaast een nest van een koolmees met nog 1 eitje, dan een nest van een turkse tortel die ieder jaar terugkomt maar waarvan de eieren nu door waarschijnlijk een kauw kapot zijn gemaakt. Links onder een nest van een vink waar ik veel haar van mijzelf in vond en dan een van de twee merelnesten die we hadden.

Kike Laagewaard-Van den beld

 vandelagemaat
Elk seizoen volop groen

tuincentrum | schaapsweg 80 Ede | (0318) 615 615

Sporen in het landschap: grafheuvels

De eerste bewoners in Nederland kwamen na de laatste ijstijd, het Weichselien, ongeveer 12.000 jaar geleden. Dit waren jager-verzamelaars, die een zwervend bestaan leidden. Pas rond 5000 jaar voor Christus vestigden boeren zich op de Veluwe. Hier vonden ze droge plekken om te wonen, maar er was ook water en er waren vruchtbare grond voor de akkerbouw en grazige weiden voor het vee. De doden werden begraven op wat hoger gelegen grond in grafheuvels. Daarvan zijn er vele nog te herkennen in het landschap. Op de hele Veluwe waren er tot nu ongeveer 750 bekend. In de gemeente Ede liggen enkele tientallen grafheuvels, onder andere op de Ginkelse Heide, rond de Goudsberg in Lunteren, in het Bennekomse Bos en in het Renkums Beekdal. Afb 1 Vooral in de negentiende eeuw werden grafheuvels vaak geplunderd. Ook werden grafheu-

afdb. 1 Grafheuvel (foto: Jeltje Zeelenberg)

vels afgegraven door boeren of als er op die plaats gebouwd moest worden. Bekende grafheuvels zijn tegenwoordig beschermd op grond van de Monumentenwet. Onderzoek kon in het verleden alleen gedaan worden door de heuvel af te graven. Vaak werd dat gedaan door de kwadrantenmethode, bedacht door professor A.E. van Geffen. Afb 2 Tegenwoordig wordt archeologisch onderzoek gedaan door middel van boringen.

Op 12 februari 2020 hield Dr. Quentin Bourgeois, universitair docent aan de faculteit archeologie van de Universiteit Leiden, een zeer interessante lezing in het Renkums Beekdal over recent onderzoek van grafheuvels.

Grafheuvels hebben aan de basis een doorsnede van 10 tot

afb. 2 Opgraving grafheuvel

25 meter en de hoogte varieert van 0.5 tot 2.5 meter. In tegenstelling tot door de wind opgeworpen heuvels zijn ze symmetrisch. Soms zijn deze grafheuvels alleen nog te herkennen als lichte verhogingen in het landschap. De inhoud van de grafheuvels is grotendeels verdwenen. De eventuele grafgiftten, zoals een aardewerken beker, een stenen hamerbijl, een vuurstenen bijl en soms wat barnstenen kralen zijn meestal geroofd. Van de stoffelijke overschotten is vrijwel niets meer over, alleen een 'lijkschaduw', een verkleuring in het zand. Toch zijn in sommige graven botresten aangetroffen. Sinds een paar jaar is het mogelijk uit deze minimale botresten DNA-materiaal te halen. Uit onderzoek daarvan blijkt dat 75 procent van de huidige bevolking van Europa genetisch afstamt van migranten uit Rusland en Oekraïne. Pas sinds 2015 weten we dat er vanaf 3000 jaar voor Christus een grote migratiegolf heeft plaatsgevonden van de Russische steppen naar West-Europa.

De grafgiftten en de begrafenisrituelen komen overeen met de vondsten in prehistorische Russische en Oekraïense grafheuvels: mannen worden op hun rechterzij begraven met het gezicht naar het westen; vrouwen op hun linkerzij, met het gezicht naar het oosten. Lang niet iedereen kreeg zo'n monumentaal graf. Zo'n graf was vermoedelijk voorbehouden aan belangrijke personen uit de familie of uit de gemeenschap.

De grafheuvels liggen in lange rijen, op dezelfde manier als in Drenthe, Denemarken, Polen en Oekraïne. Bij Epe is een heuvelrij gevonden van 6 kilometer lengte, met om de paar honderd meter een grafheuvel en het ziet ernaar uit dat die nog 4 kilometer doorloopt. Omdat ze vaak langs wegen liggen vormen ze mogelijk een route. Je kunt vanaf de ene grafheuvel de volgende zien liggen, zodat je de weg kunt vinden. Zouden de bouwers hopen dat hun voorouders hen zo op reis beschermden, ook als je helemaal naar West-Europa ging?

Bij recent onderzoek op de Veluwe zijn er nog veel meer grafheuvels gevonden. Dit is te danken een nieuwe versie van het Actueel Hoogtebestand Nederland, AHN, een programma van Waterschappen, Provincies en Rijkswaterstaat met als doel het vervaardigen van een digitaal hoogtebestand van Nederland. Van 2014-2019 zijn nieuwe metingen verricht vanuit de lucht met behulp van laserstralen. Deze registreren met LiDAR (Light Detection And Ranging) de hoogteverschillen op de 'kale' grond, ongeacht de begroeiing, per vijftig vierkante centimeter. Om de resultaten van deze metingen te onderzoeken heeft Bourgeois in samenwerking met Erfgoed Gelderland in mei 2019 het onlineproject Erfgoed Gezocht gestart, een zogeheten citizen science-project. Honderden vrijwilligers onderzochten tienduizenden hoogtekaarten van 300 bij 300 meter Veluwe, op zoek naar onder andere grafheuvels. Afb 3 Elk beeld werd door vijftien vrijwilligers op de eigen computer bekeken. De verwachting was dat er in een half jaar ongeveer 10% van de oppervlakte van de Veluwe in kaart kon worden gebracht. Maar er was zoveel belangstelling om mee te doen dat in vier maanden alle kaarten van de Veluwe waren

afb. 3 AHN Grafheuvels

bekeken. Op deze manier zijn tot nu toe zo'n duizend nieuwe grafheuvels geïdentificeerd. De komende tijd worden deze locaties verder onderzocht door grondboringen, om te bepalen of het ook werkelijk om een grafheuvel gaat.

Aan de hand van het aantal grafheuvels en van de beschikbaarheid van landbouw- en weidegronden denkt Bourgeois dat er zeker tienduizenden bewoners op de Veluwe zijn geweest, misschien zelfs honderdduizend. Daarmee was het gebied in die tijd zeer dichtbevolkt.

Met belangstelling wachten we af wat dit onderzoek ons nog meer leert over onze vroege voorouders.

Jeltje Zeelenberg

Naturgadgets.nl

natuur - survival - ontdekken

Webwinkel (in Ede) voor alle leeftijden

Slechtvalken

Hoe een eerste broedpoging toch geen eerste broedgeval werd

Als ik begin maart word opgeroepen om dit jaar weer mee te helpen met het overzetten van padden op de Horalaan, ontdek ik dat er bij de grote schoorsteenpijp van de Enkavijk twee slechtvalken zijn te zien.

Half maart zie ik dat het koppel er serieus voor gaat, ze paren regelmatig.

Foto: Sander Pruiksmā

In de tweede helft van maart zijn ze regelmatig samen te zien. Door corona zijn de kantoren gesloten en dus kan ik in alle rust het koppel observeren. Jammer dat de vermoedelijke nestplek niet vanaf de grond is te zien. Het blijft gokken wat er zich in de schoorsteenpijp afspeelt. Eind maart zie ik het mannetje agressief een trekgroep buizerds die te dicht langs de pijp vliegt verjagen. Het vrouwtje zit al die tijd zich te poetsen op de bliksemafleider en lijkt niet onder de indruk van de verrichtingen van manlief.

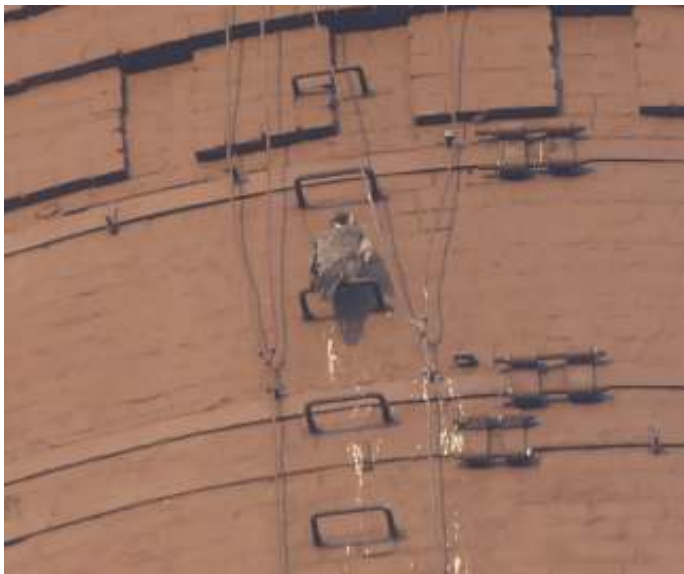

Foto: Sander Pruiksmā

In april is er een verandering te zien in het gedrag van het koppel: ze komen laag over de huizen aanvliegen en schieten vlak langs de pijp steil omhoog om direct uit zicht te verdwijnen. (foto rechtsboven)

Ook zie ik eenmaal het mannetje van grote hoogte met een stootduik de pijp in duiken.

Begin april komt enige dagen ook een tweede vrouwtje vlak langs de schoorsteenpijp. De ene keer wordt ze genegeerd, eenmaal zie ik het honkvrouwtje de vreemdeling tot ver boven de Sysselt verjagen. Ook bijzonder: in de pijp overnacht een sierduif in de schacht. In de avondschemer schiet hij naar de slaapplek, net na zonsopgang vliegt hij/zij als een kamikazepiloot uit de pijp. Gedomesticeerde duiven zijn binnen de bebouwde kom het belangrijkste voedsel voor slechtvalken.

Helaas is er van een eventuele broedpoging niets te volgen, omdat het allemaal achter de rand plaats vindt. Het enige

Foto: sander Pruiksmā

wat ik kan doen is conclusies trekken van wat ik wel zie en hoor. En er zijn momenten bij dat er urenlang vrijwel niets gebeurt...

Half juni krijg ik het vermoeden dat er iets niet goed gaat: eventuele jongen zouden nu toch al wel op de pijp te zien moeten zijn. Het vrouwtje zie ik steeds vaker aan de noordkant op een van de klimijzers zitten. Een uitstekende plek om vanaf te kunnen jagen. Helaas heb ik geen enkele goede jachtpoging gezien in al die maanden posten.

Foto: Sander Pruiksmā

Half juli komt het verlossende woord: mensen die een natuurcheck hebben gedaan om bij de aanstaande renovatie geen verstoring te veroorzaken, ontdekken dat er geen eieren of jongen binnen de pijp aanwezig zijn. Op foto's die ik zag, zie ik ook geen dode jongen onder in de schacht liggen. Iets waar ik de afgelopen weken vaak aan heb gedacht. Het goede nieuws is dat er komend seizoen, na de renovatie, dan eindelijk een nestkast zal worden geplaatst voor de valken. Hopelijk kunnen we dan volgend jaar wel de eerste jonge slechtvalken van Ede begroeten.

Sander Pruiksmā

Een onverwachte gast

In het voorjaar merkten we in onze voortuin een ons onbekende plant op aan de rand van de tuin, vlak bij de stoep. Het leek ons een toorts, die was komen “aanwaaien”. Hij werd steeds groter en toen het na een lange droge periode weer geregend had, schoot hij de lucht in. Inmiddels is hij ruim 2 meter hoog! Hij kreeg vertakkingen, zodat hij op een kandelaar lijkt, en heeft veel prachtige gele bloemen met een doorsnede van ongeveer 4 cm. Regelmatig staan er mensen stil om vol bewondering te kijken. Het is inderdaad een toorts, *Verbascum*, maar welke?

Foto: Jeltje Zeelenberg

Stalkaars, *Verbascum densiflorum*, en Koningskaars, *Verbascum thapsus*, uit de Helmkruidfamilie of Scrophulariaceae zijn twee soorten uit het geslacht Toorts die op elkaar lijken en daardoor soms moeilijk van elkaar zijn te onderscheiden. Bekend is overigens dat er hybridisatie kan optreden tussen de soorten Koningskaars en Stalkaars, vooral in gebieden waar beide soorten voorkomen. Dat er overgangsvormen bestaan maakt het determineren er niet makkelijker op. Beide soorten bloeien ook min of meer gelijktijdig in de zomer en nazomer. De tweejarige, soms zelfs meerjarige planten vormen op hun wortelsysteem in hun eerste jaar een rozet van bladeren. In het tweede jaar ontstaat een rechtopstaande stengel die in het onderste deel niet vertakt is.

Stalkaarsplanten vallen op door hun grote hoogte, een enkele keer tot wel 2 meter. In het bovenste deel, het deel waar zich de aarvormige bloeiwijze bevindt, treedt vaak een aantal vertakkingen op. Daardoor lijkt de plant op een meerarmige kandelaar. De stevige stengel is behaard en kan zelfs verhouten. Zo blijft de plant ook in de herfst en winter rechtop staan en wordt in sterke windvlagen heen en weer geschud. Dit zorgt ervoor dat de zaden uit de rijpe

doosvruchten geslingerd worden. Aan de stengel staan de grote langwerpige bladeren zonder steel en de bladschijf loopt langs de middennerf door over de stengel. De bladeren zijn grof behaard en lopen enigszins spits naar de top. De rand van de bladeren is gekarteld tot getand. De bloemen die in de aarvormige bloeiwijze in klauwen bij elkaar zitten

Foto: Jeltje Zeelenberg

zijn ongeveer 3 cm in doorsnee. De kleur van de kroonbladen is geel tot goudgeel. De meeldraden zijn voor de juiste determinatie van groot belang. De twee onderste, langste meeldraden hebben helmraden die 1,5 - 2 maal zo lang zijn als de langs het bovenste deel van de helmraden aflopende oranje helmknoppen. De stempel heeft een schuin aflopend oppervlak.

De Koningskaars wordt 1 tot 2 meter hoog. De plant heeft een aarvormige bloeiwijze boven aan de stengel. De gele bloemen zijn ongeveer 2,5 cm in doorsnee. De twee onderste meeldraden hebben langs de helmraden aflopende roodkleurige helmknoppen, maar die zijn aanmerkelijk korter dan eenderde van de helmdraad. De stempel is knopvormig.

Gezien de grootte van de plant en de bloemen, de vorm van de stempel en de verhouding helmdraad/helmknop denk ik dat ik eruit ben: de gast in onze voortuin is een stalkaars! Bron <https://www.floravannederland.nl/>

Jeltje Zeelenberg

Ransuilen in Veldhuizen

Hoog in een spar hebben ransuilen een nest gebouwd. Dit is de bakermat van drie jonge takkelingen, die in Ede zelfs de lokale krant halen. Het is niet te missen, groepjes mensen met "getrokken" camera's, auto's zomaar langs de weg geparkeerd, wijzende vingers, turende gezichten en gezichtjes, want voor de kinderen is dit ook een belevenis. 's Avonds de luide bedelroep.

Foto: Robin Koomen

Na zo'n week verplaatst dit bedelgeluid zich naar de bomen aan de overkant van de weg. Het drietal jongen wordt overdag gespot in de kroon van de kersenboom in de Florisschooltuin. Tijdens de lessen van groep 7 kunnen de leerlingen de uilenjongen volgen op de takken van de catalpa.

Enkele dagen later zoekt het trio nieuwe bomen op en vandaag kan ik ze bewonderen op een vrije wilgentak in de beplanting langs de Koekeltseboslaan. In de luwte van een grote wilg zit er een op een vrije tak, beschermd tegen de felle regen uit het westen die eindelijk de dorstige grond laaft.

Wanneer de bui voorbij is, komen de anderen uit het gebelderte te voorschijn en zitten ze samen heerlijk in het zonnetje.

Wat een bof dat ik juist nu bij mijn dochter koffie drink en dit schouwspel gewoon vanaf de bank kan bekijken.

De plek die het drietal heeft uitgezocht is heerlijk rustig en wat afgelegen. Nu geen langs zoevende auto's, groepjes wijzende mensen en klikkende camera's.

Zo nu en dan klinkt de bedelroep, maar verder rust, wiegende takken en ruisende bladeren.

Wat een rijkdom zo'n achtertuin.

Remieke Niermeyer

Schildpadden? ... rustig laten zitten!

Tijdens de weken van verplicht thuisblijven in voorjaar 2020 nam ik – meestal eens per week – de vrijheid om er een dag op uit te trekken. Meestal liep ik dan in mijn eentje een klompenpad in Gelderland.

Zo ook op 9 mei. Ik koos die keer het 'Lauwsepad', rond Beneden-Leeuwen.

Anders dan de Internetkaart van www.Klompenpad.nl deed vermoeden lag het 'opstappunt' bij cafetaria De Akker niet meer tegen het natuurgebied 'het Leeuwense Veld', maar intussen in een gloednieuwe woonwijk. De parkeerplaats was er nog wel en de richtingbordjes waren keurig aangepast.

Leuk om te ontdekken waren er vele Leeuwenkopjes die in deze wijk een functie hebben in de afvoer van regenwater van de daken van de woningen. Dat water komt niet direct in het riool terecht, maar via ondiepe gootjes in het trottoir stroomt het naar de goot langs de rijwegen; die zijn bestraat met infiltratiestenen.

Foto: Theo Boessenkool

Mijn gekozen route liep eerst door het centrum van het dorp. Verrassend voor mij was het zeer stijlvolle 'erekerkhof' Stoottroepen, na WO II gebouwd als herinnering aan vele gestorven Engelandvaarders die daar bij de bevrijdingsactie werden ingezet om de Waal over te trekken.

Daarna verder gelopen in de richting van de Waal, die Noordelijk van het dorp loopt.

Maar tussen het dorp en de rivier ligt een grote waterplas, restant van een vroegere dijkdoorbraak, genaamd De Wiel. De wandelroute loopt er langs. Bij een ruigte werd mijn aandacht getrokken door een paar grote stukken drijfhout bij de kant van deze plas, oude biels leken het wel. En op die balken een paar zag ik dat goed? Het leken wel schildpadden, 3 stuks, met gele vlekken. Even een paar foto's maken. Even omlopen naar de kop van de vijver of ik ze daar beter kon zien? Nee, dat viel tegen. Met het eerdere zijlicht ging het beter. Thuis keek ik op Wikipedia.

Foto: Theo Boessenkool

Foto: Theo Boessenkool

Het zijn geelwangschildpadden (*Trachemys scripta troostii*). Geen inheemse soort in ons land en zeker niet bestand tegen vorst. Maar de omgeving waarin ze nu leven ziet er best mooi uit. En kennelijk eten genoeg en die dag lekkere zon om zich in te warmen. De mooie wandeling heb ik gelukkig geheel kunnen volbrengen in prachtig weer.

Thuisgekomen, was ik niet zeker of deze beestjes daar wel een goede leefplek hebben. Dus heb ik de volgende dag wat bij kennissen, o.a. van IVN-Ede, geïnformeerd. Diverse adviezen kreeg ik: “vraag maar eens na bij de dierenambulance” of “bij de plaatselijke dierenarts”. De dierenambulance Ede was heel duidelijk: “Als je ze naar een opvang wilt brengen reken er dan maar op dat je voor verzorging geld moet meebrengen. En ophalen zouden wij zeker niet doen. De waterdierenopvang zit in Midden-Holland!” En, vervolgde zij: Hier in de omgeving zitten er ook een paar en die doen het al jaren prima. Dus “Rustig laten zitten!” is ons advies. Voor de zekerheid heb ik ook met een dierenkliniek in Beneden Leeuwen gebeld en hen deze ‘vondst’ doorgegeven. Ook zij gaven als suggestie dat ze wel weten dat deze dieren daar leven en dat er niets aan hoeft te gebeuren. Er is geen kans dat ze jongen krijgen, want eventuele eieren krijgen niet voldoende zon om uitgedroogd te worden. En er komen toch wel weer mensen die hun terrarium in die plas leegmaken, dat kunnen we jammer genoeg niet tegenhouden. Conclusie was dat ik deze mooie exoten rustig daar kon laten.

Alleen een verhaaltje over deze belevenis kon er van af. Graag gedaan, Theo Boessenkool

Planten en hun naam(2)

Voor deze Groene Gids richt ik mijn aandacht op de herfsttijloos, wilde kaardebol en grote brandnetel.

Herfsttijloos of *Cólchicum autumnále*

Cólchicum is waarschijnlijk afgeleid van Colchis, een landschap aan de oostzijde van de Zwarte Zee. De naam kan ook wijzen naar Grieks Mythologische Medea, de gifmengster en dochter van koning Aietes van Colchis. In het Middellandse Zeegebied komt een minder giftige *Cólchicum variegata* voor die door Dioscorides *colchicon*

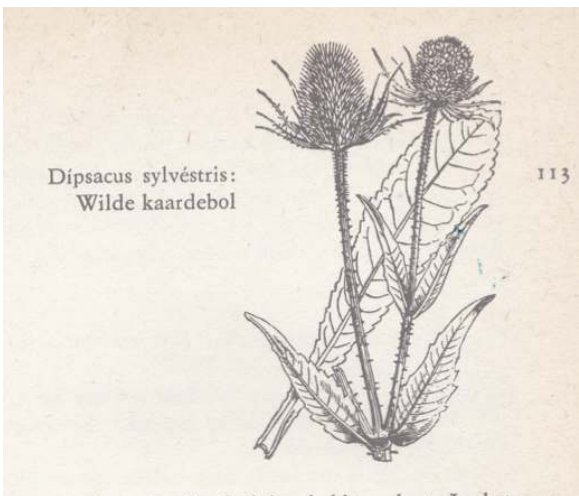

Uit: 'Planten en hun naam' van H. Klein, 2e druk 1979

werd genoemd. Het zonder bladeren bloeien is terug te vinden in streeknamen zoals: Kind-voor-de-vader in West Friesland en Bloem-zonder-bladeren in Groningen, net als kalejuffer, naaktbloeier, naaktmannetje. De algemene naam is herfsttijloos, want een plant die in het najaar bloeit en pas in het voorjaar vrucht draagt is een tijdloze plant. De gelijkenis met de saffraancrocus leidt tot de naam wilde saffraan. Ook noemt men deze plant wel spinbloem. De bloem verschijnt wanneer de spinnen duidelijk worden waargenomen of om de handen van de spinster te beschermen. Als Vensterbloem wordt deze plant gebruikt om als droge bol in de vensterbank tot bloei te komen. Zo ken ik hem ook en dan na de bloei in de tuin, om elk jaar weer in de herfst te bloeien. Er is nog veel meer over deze plant te lezen in dit Lexicon.

Wilde kaardebol of *dipsacus sylvéstris*

Deze plant is onder andere bekend onder de naam: kaardistel, kaardekruid, kanneborstel, kretse, venusbekken. De weverskaarde is de gekweekte vorm. De kaardebol werd in ieder geval gebruikt als borstel bij het schoonmaken van melkkannen. Kretse duidt op de steke-lijke structuur van de plant. Terwijl venusbekken, al in de Griekse en Romeinse tijd, wijst naar de holtes die worden

Uit: 'Planten en hun naam' van H. Klein, 2e druk 1979

gevormd door de stengelomvattende bladeren, waarin bij regen water blijft staan.

Voeger werd de wortel in de apotheek gebruikt als urine- en zweetafdrijvend middel en voor allerlei andere kwalen, zelfs als schoonheidsmiddel.

Er wordt ook aangegeven dat heksen de 'bol' als kam zouden gebruiken.

Grote brandnetel of *Urtica dióica*

Het Latijnes woord *urere* duidt op branden. De brandhaar van deze plant is hol en heeft een messcherpe punt. De holte bevat een bijtend vocht. Bij aanraken van die haar breekt de punt af en die snijdt in de huid, waardoor daarin dan het vocht kan doordringen en die brandende ervaring wordt veroorzaakt.

Zelfs Jacob Cats schreef hierover:

'*Urtica* heeft den naam ghekreghen van het branden, Want als men die aanraeckt, onsteeckt sij onse handen.' Er zijn zowel manlijke als vrouwlijke planten. Dit wordt *dioica* dus tweehuizig genoemd. Ze dragen onooglijke bloemen.

Netel gaat terug op het Oud Duitse *nezzila* dat branden of jeuken betekent. Of op het Oud Duitse *nezzi* dat duidt op getwijnd garen. Van de gesponnen stengelvezels werd toen neteldoek geweven. Hiervan werden prachtige gewaden gemaakt, zoals ook de volgende sage verhaalt:

Een boze voogd dwingt zijn pupil om haar bruidskleed te maken van brandnetel.

Zij krijgt een droom waarin engelen haar vertellen hoe zij bedauwde brandnetel kan oogsten en van de vezels neteldoek kan weven. Van dat weefsel maakt zij haar bruidsjurk. Op dat moment sterft haar voogd en kan zij trouwen.

Brandnetel komt vooral voor in de buurt van huizen en heeft veel namen zoals; brannetel, broeinekels, netelen, Tiengel, Tingel. Al deze namen verwijzen naar branden of steken.

De plant wordt ook samen met andere planten gebruikt in voorjaarssoepen, zoals die op Witte Donderdag.

W. Bilderdijk schrijft daarover:

Zou ik me, om zulk een vrek in spijs en drank bekrimpen en eten varkenszwoort en brandnetelmoos."

Brandnetel werd bloedzuiverend geacht. Het werd ook gebruikt tegen steenpuisten, verstopping, buikloop, bloedingen, haaruitval en nog veel meer.

Uit: 'Planten en hun naam' van H. Kleijn, 2e druk 1979

Bij de luilakviering, in Holland op de zaterdag voor Pinksteren, staan jongens en meisjes heel vroeg op om te luilakken. Degene die te laat is wordt geslagen met brandnetels of er wordt een bos brandnetels aan de deurklink gehangen.

De Germanen hielden de brandnetel voor een heilige aan Donar gewijde plant. Bij onweer werd een plant in het haardvuur gelegd.

Op 24 juni Sint Jansdag en het zomerwende-feest bakte men pannenkoeken met brandnetel.

Zo is er nog veel meer te lezen over deze plant. pag 288
Wie alles wil lezen kan zich verdiepen in: "Planten en hun naam, Botanisch lexicon voor de Lage Landen" door H. Kleijn, tweede druk 1979, uitgegeven door Meulenhoff Amsterdam.

Remieke Niermeyer

Kleuterschool voor Mezen

Door het vaker verplicht thuis zijn heb ik meer tijd doorgebracht achter mijn venster met zicht op de tuin.

Dit ervaar ik als mijn beloning:
een inkijkje in de mezenkleuterschool.

Ja mijn voortuin is nu een "kleuterschool".

In de struiken oefenen zo'n zes jonge kool- en pimpelmezen met hoe een zonnepit te kraken.

Eerst moeten ze de kunst van het landen op het voerbakje onder de pootjes krijgen.

Dan de juiste keuze leren maken:

- + welke zonnepit is loos;
- + welk zaad past in m'n snavel;
- + hoe houd je dat tussen takje en tenen geklemd.

Ook nog wie mag eerst?

Helpt bluffen of gewoon de aanval op die ander?

Dat alles speelt zich in mijn tuin af.

Remieke Niermeyer

Excursies

De volgende excursies worden gehouden in het komende najaar:

26 september – kabouterwandeling – Remieke Niermeyer en Wei-Wei Hu

3 oktober – lange afstandswandeling – Sander Belgraver en Sanne van Boschinga

18 oktober – najaarswandeling omgeving Bosbeek – Jeltje Zeelenberg en Hans Gonggrijp

24 oktober - kabouterwandeling – Remieke Niermeyer en Ineke Jansonius

Voor alle excursies geldt een maximum aantal deelnemers dat door de gids wordt bepaald en de anderhalve meter afstand blijft gehandhaafd. Aanmelden vooraf is verplicht.

Kijk altijd op: www.ivn.nl/afdeling/ivn-ed